

Грудень як час осмислення: в Інституті соціології НАНУ відбулися VIII читання пам'яті Н.В.Паніної

10 грудня 2014 року в Інституті соціології НАНУ відбулися VIII Міжнародні соціологічні читання на тему “Феномен Майдану в українському суспільстві: соціологічні інтерпретації”. Цього року читання, що проводяться від 2007 року, нині вже восьмі, повернулися у звичні для себе стіни інститутської актовій зали на Шовковичній після того, як у грудні 2013 року будівля, що традиційно приймає конференцію, опинилася у зоні революційних подій, що охоплювали Майдан і урядовий квартал, і тому для полегшення логістичних завдань VII читання гостинно прийняв соціологічний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка.

VIII читання пам'яті Н.В.Паніної. Знову на Шовковичній¹

Повертаючись до подій річної давнини на початку теперішньої зустрічі, учасники читань згадали, що з перших днів подій на Майдані у грудні 2013 року українська соціологічна спільнота гостро відчула свою громадянську співпричетність до процесів, що відбуваються в країні, і публічно висловила свою оцінку кризи, що нарос-

¹ Фото Мар'яни Піщур.

тала, і її можливих катастрофічних наслідків. У зверненні Соціологічної асоціації України до тодішнього керівництва країни від 10 грудня 2013 року йшлося про необхідність вжити термінових заходів для покарання винних у розгоні учасників Євромайдану, зазначалося, що кожен день зволікання у розв'язанні цього ключового для протестувальників питання ускладнює ситуацію, підвищує напруженість у суспільстві й робить дедалі менш передбачуваним подальший перебіг подій. На жаль, і це, і багато інших звернень професійних спільнот, лідерів думок і громадянських активістів залишилися тоді без уваги влади. Учасники читань висловили надію, що нове керівництво країни не повторюватиме ані цієї, ані інших фатальних помилок своїх попередників і надалі прислухатиметься до соціологів — принаймні задля самозбереження. Адже українське суспільство, вивченням якого вітчизняна соціологія займається давно і всерйоз, продемонструвало здатність до зрілого протесту, вміння консолідуватися і заявляти про свої вимоги.

Напевно, нинішні читання відрізнялися від попередніх новою емоційною тональністю: адже соціологи зіткнулися із незвично жорсткою й украй волатильною соціальною реальністю, виникнення якої передбачали, але раніше ніколи не досліджували її, не пов'язуючи з нею своїх професійних завдань. Як наголошувала свого часу в одному з інтерв'ю після першого Майдану 2004 року Наталя Паніна: “Вчені можуть все розуміти, але не знати, що робити і як діяти”¹. Феноменологія Майдану 2014 року видається неймовірно важким завданням для осмислення не лише унаслідок того, що об'єкт вивчення ще не до кінця доступний для дослідження (це лава, котра поки не набула застиглої форми, тому й сприйняття цього феномену суспільством зазнає постійних змін), а й тому, що соціологам, котрі стали свідками, учасниками або включеними спостерігачами недавніх драматичних подій, іноді важко зберігати неупереджений та об'єктивний підхід до оцінювання їх.

У першій сесії пленарного засідання учасники читань вдалися до спроб як суто соціологічних, так і міждисциплінарних, порівняльних, просторових інтерпретацій Майдану. Матеріали цієї найвищою мірою полемічної частини читань, безумовно, заслуговують на подальше докладне вивчення й обговорення як у рамках професійного кола, так і у форматі суспільних дискусій. Очевидно, що і “відсторонені скептики”, і “натхненні ентузіасти” Майдану знайдуть для себе чимало цікавих, а часом провокаційних і сенсаційних тез у текстах виступів відомого угорського соціолога **Пала Тамаша** (Перфоманс і міфотворчість у східноєвропейському бунті: перше порівняльне наближення до київського Майдану), соціолога із Польщі **Славомири Грушевської** (Польське суспільство після трансформації — нова ера), а також у матеріалах недавніх досліджень витоків і наслідків Майдану, поданих вітчизняними експертами **Володимиром Паніотто** (Євромайдан ззовні та всередині: результати соціологічних досліджень), **Вікторією Середюю** (Переосмислюючи український ідентифікаційний простір між локальним і транснаціональним) і **Світланою Бабенко** (Феномен Майдану в оцінках і соціальній пам'яті: від солідаризації до соціального конструювання суперечностей). Крім того, цікавий досвід контекстного аналізу був представлений дослідницею **Ольгою Максименко** (Висвітлення подій Євромайдану в турецьких ЗМІ). Тексти перелічених виступів готуються до публікації.

Друга сесія засідання, організована у форматі круглого столу за участі аплікантів конкурсу “Кращий молодий соціолог року – 2014”, дала змогу молодим соціологам обмінятися своїм баченням українських подій, їхньої ролі у трансфор-

¹ Постсоціалістичні суспільства: різноманіття соціальних змін: Матеріали Міжнародних соціологічних читань пам'яті Н.В.Паніної та Т.І.Заславської / За наук. ред. Є.І.Головахи, О.Г.Стегнія. — К.: Ін-т соціології НАНУ, 2014. — С. 210.

мації країни та суспільства і місця їх у соціологічній науці. Нова генерація дослідників могла висловитися за мотивами творчих есе, поданих на конкурс й опублікованих у збірнику “Постсоціалістичні суспільства: різноманіття соціальних змін” (Інститут соціології НАНУ, 2014). Лауреати конкурсу **Максим Гацков** (Баварський академічний центр Центральної, Східної та Південно-Східної Європи), **Данило Судін** (Львівський національний університет ім. Івана Франка), **Роксолана Гоч** (незалежний дослідник) та **Ірина Нечитайло** (Харківський гуманітарний університет “Народна українська академія”) та інші конкурсанти, слідом за учасниками пленарної сесії, звернули увагу на те, що український Майдан є унікальним у своєму роді соціальним явищем, до якого не застосовні повною мірою поняття натовпу, мітингу, демонстрації, пугчу чи революції. Найімовірніше, Майдан виявився результатом кризи легітимності влади (як утраченої здатності задовольняти потреби людей), провісником цивілізаційного зламу (від “пострадянського середньовіччя” до постмодерністської демократії європейського зразка), виходом до “точки біфуркації”, після якої повернення до минулого неможливе. Чи стане Майдан поштовхом для реальних якісних перетворень у суспільстві — складне і відповідальне питання для всіх, хто бачить картину суспільства “в динаміці”, хто усвідомлює не тільки переваги, а й ризики поточних змін.

Тужлива інтонація болю і тривоги, що її викликав у суспільстві Майдан, пролунала у фінальній поетичній частині читань. Московський поет і правозахисник **Михайло Занадворов**, спеціальний гість грудневої зустрічі нинішнього року, прочитав кілька своїх віршів, у тому числі “Пам’яті героїв Небесної сотні” із “Українсько-російського триптиха”. З дозволу автора публікуємо ці вірші в нашому часопису.

Обмін думками в перебігу читань свідчить на користь корпоративного усвідомлення необхідності подолання стресу, розгубленості й непевності у власних силах, що неминуче виникає у ситуації суспільних зламів, — соціологи розуміють, що новий час диктує нові виклики, в тому числі й виклики науковій спільноті, завдання якої мають бути як ніколи співзвучними з потребами суспільства.

Соціологічний центр імені Н.В.Паніної

Михайло Занадворов (Москва)

Українсько-російський триптих

1. Памяти героев Небесной сотни

Вот они, кляти Россией, фашисты, “бендеровцы” посмотри —
красные от недосыпа и газа лица, прапоры, каски,
слезы в очах дивчины, как будто из сказки,
шубы, тряпье, телогрейки... И что-то внутри,
там, в глубине, в груди накапливает, и Жаль,
плач по загибшим дивчинам и хлопцам так больно
душу рвет... Эта баба из Киева,
мальчик с Житомира, парень из Ровно
слушают этот слезящий, горящий февраль,
в море людских голов, в ритме плывущих тел
все поют и поют эту “Качу”¹ ... и дышат неровно.

(Написано в ночь 20–21 февраля 2014 года)

¹ “Пливе Кача” — народна пісня, під яку прощались з героями Майдану.

2.

Там ни рая нет, ни ада.
Так — уныло-блеклый вид.
У порога там лампада
Тихим пламенем горит.
Там — избушка в три оконца,
деревянный в полке крест.
Серое, как дым, суконце
застилает все окрест.
Вот и складно, вот и ладно,
ляжем в поле почивать,
ляжем, братцы, почивать
на дубовую кровать.
Это — вечная Идея,
Русский мир во все концы.
Бородатых берендеев
там хохочут бубенцы.
Ни конца нет, ни начала.
На колу торчит мочало.
Тонкая звенит струна...
Вот и кончилась война.

(Ночь с 4 на 5 ноября 2014 года)

3.

Я сорок с лишним прожил в городе,
где нищих любят больше пьяных,
где нож в ребро и бесы в бороду,
и гневный рокот фортепьянный
иль гром с небес, иль просто выстрелы
звучат в арбатских переулках,
и по ранжиру все расчислены
указом Пахана и урки.
Где жить с тобою было проще нам,
чем Мандельштаму и Цветаевой,
где лианозовская рощица
и островок необитаемый...
Там марш державный помнят площади,
там птичий гам и куст сиреневый,
но скоростью бомбардировщика
даль непочатая измерена.